

การพัฒนาการมีส่วนร่วม ของภาคีและเครือข่าย ในงานส่งเสริมการเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตร
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

เอกสารคำแนะนำที่ 4/2565

**การพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาคีและเครือข่าย
ในงานส่งเสริมการเกษตร**

จัดทำในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ : พ.ศ. 2565

การพัฒนาการมีส่วนร่วม ของภาคีและเครือข่าย ในงานส่งเสริมการเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตร
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

คำนำ

กรมส่งเสริมการเกษตรได้ดำเนินการศึกษา พัฒนา และสนับสนุน การดำเนินงานในส่วนภูมิภาค และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน มาตั้งแต่ปี 2557 เป็นต้นมา ซึ่งผลการดำเนินงานมีความก้าวหน้าเป็นลำดับ ชุมชนตระหนัก และเล็งเห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วม เกิดการเรียนรู้และเข้ามามีส่วนร่วม ในงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรของชุมชนมากยิ่งขึ้น ประกอบกับในปี 2558 มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) ระดับอำเภอ จำนวน 882 ศูนย์ทั่วประเทศ เพื่อให้เป็นศูนย์เรียนรู้ของ ชุมชนในการถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตร การให้บริการด้านข้อมูลข่าวสาร และการให้บริการด้านการเกษตรแก่ชุมชน โดยเน้นการเรียนรู้จากเกษตรกรต้นแบบ (ประธาน ศพก.) ที่ประสบผลสำเร็จ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเกษตรกรต้นแบบ ในลักษณะเกษตรกรสอนเกษตรกร มีการบริหารจัดการ ศพก. ในรูปแบบคณะกรรมการ โดยภาครัฐสนับสนุนวิชาการ สนับสนุนปัจจัยการผลิตด้านการเกษตรในการส่งเสริม และถ่ายทอดเทคโนโลยีให้กับเกษตรกรและผู้สนใจในชุมชน จะเห็นได้ว่า ศพก. มีบทบาท สำคัญในการขับเคลื่อนและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ชุมชน ได้นำหลักการมีส่วนร่วมมาปรับใช้ในการพัฒนาการเกษตรให้เหมาะสม และสอดคล้อง กับบริบทของพื้นที่และชุมชน ในปัจจุบัน ศพก. จำนวน 882 ทั่วประเทศ มีการสร้าง และพัฒนาเครือข่ายออกไปอย่างกว้างขวางทั้งในระดับจังหวัด ระดับเขต และระดับประเทศ รวมถึงมีการเชื่อมโยงการผลิตและการตลาดกับ เครือข่ายกลุ่มแปลงใหญ่ นอกจากนี้ยังพบว่าในชุมชนมีการสร้าง และพัฒนาเครือข่ายและภาคีการทำงานต่าง ๆ มากมาย

ยกตัวอย่างเช่น เครือข่ายเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer : YSF) วิสาหกิจชุมชนและเครือข่าย และหน่วยงาน
ในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นต้น ซึ่งอาจจะ
ทำให้การขับเคลื่อนงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรในระดับพื้นที่
มีความยุ่งยาก ซับซ้อน และมีข้อจำกัดด้านการบริหารจัดการทั้งในระดับรายบุคคล
ระดับกลุ่ม ระดับเครือข่าย และระดับชุมชน

ดังนั้น การทบทวนความรู้เกี่ยวกับ**การพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาคี
และเครือข่ายในงานส่งเสริมการเกษตร** และการเรียนรู้ต้นแบบความสำเร็จ
ด้านการมีส่วนร่วมของภาคีและเครือข่ายในงานส่งเสริมการเกษตร จะช่วยสะท้อน
มุมมองและแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ ตลอดจนส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ
ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง และสามารถบริหารจัดการ
ตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

กรมส่งเสริมการเกษตร ขอขอบพระคุณทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการจัดทำ
เอกสารคำแนะนำเล่มนี้ โดยเฉพาะนายแรม เชียงกา ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจ
พอเพียงบ้านทรายทอง ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
และคณะกรรมการทุกท่านที่ถ่ายทอดประสบการณ์การทำงานด้านการมีส่วนร่วม
ในชุมชน นายคณพศ เฉื่อยฉ่ำ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ รักษาการ
ในตำแหน่งเกษตรอำเภอพนม นางสาวรัตนา ทองนุ่ม นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร
ชำนาญการ และคณะเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
ทุกท่านที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ประสานงาน
และอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลในพื้นที่ ขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

กรมส่งเสริมการเกษตร

2565

สารบัญ

ส่วนที่ 1

1	การพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาคีและเครือข่ายในงานส่งเสริมการเกษตร.....	
	ความหมายและความสำคัญของภาคีและเครือข่ายในงานส่งเสริมการเกษตร	2
	ประเภทของภาคีและเครือข่ายในงานส่งเสริมการเกษตร.....	4
	ประโยชน์ของภาคีและเครือข่ายในงานส่งเสริมการเกษตร.....	6
	ความหมายและความสำคัญของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม.....	7
	ระดับ/ขั้นตอนในการมีส่วนร่วม.....	8
	ประเภทของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม.....	10
	เทคนิคการสร้างการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเกษตร.....	11
	แนวทางการพัฒนาเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของภาคีและเครือข่าย ในงานส่งเสริมการเกษตร.....	19

ส่วนที่ 2

21	ต้นแบบความสำเร็จในการดำเนินงานการมีส่วนร่วมของภาคีและเครือข่าย ในงานส่งเสริมการเกษตร.....	
----	--	--

32	เอกสารอ้างอิง.....	
----	--------------------	--

การพัฒนาการมีส่วนร่วม ของภาคีและเครือข่าย ในงานส่งเสริมการเกษตร

ปัจจุบันภาคีและเครือข่ายเป็นกลไกหนึ่งที่มีความสำคัญและมีบทบาทในการขับเคลื่อนงานพัฒนา ต่อยอด และขยายผลการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร ทั้งในเชิงนโยบายและระดับพื้นที่ให้บรรลุเป้าหมาย ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ให้เกิดผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม ภาคีและเครือข่ายมีองค์ประกอบที่สำคัญหลายส่วนด้วยกัน ซึ่งหนึ่งในองค์ประกอบที่สำคัญก็คือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม เพื่อเป็นปัจจัยหนุนเสริมในการเรียนรู้ และเสริมสร้างพลังของภาคีและเครือข่าย

ดังนั้น การพัฒนาเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของภาคีและเครือข่ายในงานส่งเสริมการเกษตร จะช่วยกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้เสริมสร้างพลังของภาคีและเครือข่ายให้มีความเข้มแข็ง มีประสิทธิภาพพัฒนาสู่การบริหารจัดการและพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน พร้อมทั้งช่วยหนุนเสริมการขับเคลื่อนงาน การพัฒนา ต่อยอด และการขยายผลการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรในระดับพื้นที่ที่มีทิศทางและแนวทางที่ชัดเจนครอบคลุม และบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เป็นอย่างดีเป็นรูปธรรมที่มั่นคงและยั่งยืนเช่นเดียวกัน

ส่วนที่ 1

ความหมายและความสำคัญของภาคีและความเครือข่ายในงานส่งเสริมการเกษตร

ภาคีในงานส่งเสริมการเกษตร (Associate in Extension Work) หมายถึง กลุ่ม องค์กร และหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน รวมถึงภาคประชาสังคมที่มีส่วนร่วม ในการส่งเสริมและสนับสนุน การดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

เครือข่ายในงานส่งเสริมการเกษตร (Network in Extension Work) หมายถึง รูปแบบของความสัมพันธ์หรือความเชื่อมโยงกันระหว่างกลุ่มเกษตรกร หรือองค์กรเกษตรกร หรือชุมชนเกษตร เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ช่วยเหลือ พึ่งพาซึ่งกันและกัน และเสริมสร้างพลังในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยแต่ละกลุ่มที่เชื่อมโยงกันจะมีความเป็นอิสระต่อกัน

ภาคีในงานส่งเสริมการเกษตร ถือเป็นกลไกและพลังสำคัญในการ ขับเคลื่อนความร่วมมือร่วมกันในการส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงาน ส่งเสริมการเกษตรเฉพาะด้าน หรือภารกิจที่มีความเฉพาะเจาะจงให้บรรลุเป้าหมาย ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เช่น ด้านการศึกษาวิจัยเชิงพื้นที่ ด้านเทคโนโลยีและ นวัตกรรมทางการเกษตร และด้านการพัฒนาบุคลากรผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ (e-Learning) เป็นต้น

ส่วนที่ 1

เครือข่ายในงานส่งเสริมการเกษตร ถือเป็นกลไกประสานผลประโยชน์ และช่วยเหลือเกื้อกูลกันของเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร และองค์กรต่าง ๆ ที่อยู่รวมกันในสังคม เนื่องจากเครือข่ายมีบทบาทสำคัญ ดังนี้

1. เป็นช่องทางที่สำคัญในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ซึ่งกันและกัน
2. เป็นแหล่งรวบรวม เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และรับการสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ
3. เป็นเวทีของการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างองค์กรที่รวมกันเป็นเครือข่าย
4. ทำให้เกิดการเสริมพลังในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการเสริมสร้างจุดแข็งให้กับองค์กรที่รวมกันเป็นเครือข่าย

หน้า 1

การพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาคีและเครือข่าย
ในงานส่งเสริมการเกษตร

ประเภทของภาคีและเครือข่าย ในงานส่งเสริมการเกษตร

ส่วนที่ 1

1. ภาคีในงานส่งเสริมการเกษตร แบ่งตามลักษณะหรือรูปแบบ การดำเนินงานของภาคี มี 4 ประเภท ได้แก่

1.1 ภาคีภาครัฐ (Public Sector) คือ ภาคีที่มีลักษณะหรืออยู่ในรูปแบบขององค์กร หรือหน่วยงานภาครัฐ รวมถึงรัฐวิสาหกิจ และองค์การมหาชนที่มีภารกิจดำเนินงานด้านส่งเสริมการเกษตร และที่เกี่ยวข้องหรือดำเนินการกิจอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เช่น หน่วยงานในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และสถาบันการศึกษาของรัฐ เป็นต้น

1.2 ภาคีภาคเอกชน (Private Sector) คือ ภาคีที่มีลักษณะหรืออยู่ในรูปแบบบริษัท ห้าง ร้านต่าง ๆ ที่มีการดำเนินงานด้านส่งเสริมการเกษตร และที่เกี่ยวข้อง หรือประกอบธุรกิจอื่นใดที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เช่น กลุ่มธุรกิจเครือเจริญโภคภัณฑ์ บริษัท สยามรัฐ จำกัด และมูลนิธิสำนึกรักบ้านเกิด เป็นต้น

1.3 ภาคีองค์กรพัฒนาเอกชน (Non-Governmental Organization) คือ ภาคีภาคเอกชนประเภทหนึ่งที่ทำเนิงานในลักษณะไม่แสวงหาผลกำไร แต่ดำเนินงานในเชิงสาธารณประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสุขภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา และด้านการพัฒนาศักยภาพ เป็นต้น ภาคีองค์กรพัฒนาเอกชนที่สำคัญ ได้แก่ มูลนิธิหมอชาวบ้าน มูลนิธิส่งเสริมยุวเกษตรกรไทย และสมาคมพัฒนาประชากร และชุมชน เป็นต้น

1.4 ภาคีภาคประชาสังคม (Civil Society or Third Sector) คือ ภาคีภาคที่ไม่ใช่รัฐบาล และธุรกิจ หากแต่เป็นภาคีภาคอิสระ (Independent Sector) หรือภาคีภาคประชาชน

2. เครือข่ายในกิจกรรมงานส่งเสริมการเกษตร แบ่งตามระดับ ขอบเขตพื้นที่ มี 4 แบบ ได้แก่

2.1 เครือข่ายระดับหมู่บ้าน เป็นการสร้างเครือข่ายของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน เพื่อความสะดวกในการประสานงาน และการจัดสรรทรัพยากรในพื้นที่ เช่น เครือข่ายอาสาสมัครเกษตรกร (อกษ.) และเครือข่ายอาสาสมัครเกษตรกรหมู่บ้าน (อกม.) เป็นต้น

2.2 เครือข่ายระดับตำบล เป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่มที่ทำกิจกรรมเหมือนกันระหว่างหมู่บ้านเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างอำนาจต่อรองทางด้านการตลาด เช่น เครือข่ายศูนย์บริการ และถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (ศบกด.) เป็นต้น

2.3 เครือข่ายระดับอำเภอและจังหวัด เป็นการเชื่อมโยงกลุ่มกิจกรรม ทั้งระดับอำเภอ และจังหวัดได้แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และร่วมหาแนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น คณะกรรมการเครือข่ายศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) ระดับจังหวัด และคณะกรรมการเครือข่ายแปลงใหญ่ระดับจังหวัด เป็นต้น

2.4 เครือข่ายระดับเขตและระดับประเทศ เป็นการเชื่อมโยงกลุ่มกิจกรรม ทั้งระดับเขตส่งเสริมการเกษตรของกรมส่งเสริมการเกษตร และระดับประเทศได้แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และร่วมหาแนวทางการแก้ไขปัญหา เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น คณะกรรมการเครือข่ายศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) ระดับเขต และระดับประเทศ และคณะกรรมการเครือข่ายแปลงใหญ่ระดับเขต และระดับประเทศ เป็นต้น

ประโยชน์ของภาคีและเครือข่าย ในทางส่งเสริมการเกษตร

1. กลุ่ม องค์กรเกษตรกร และวิสาหกิจชุมชนและเครือข่าย มีการขับเคลื่อนการทำงานร่วมกัน องค์กรที่เคยเป็นคู่แข่งกันหันหน้าเข้าหากัน ผนวกความร่วมมือ จนเป็นพันธมิตรที่เอื้อประโยชน์ต่อกันในทางธุรกิจ โดยยึดจุดหมายร่วมกันและจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน
2. สร้างพลังอำนาจต่อรองระหว่างเครือข่ายกับกลุ่มภายนอก
3. เกิดกระบวนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
4. เพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหาที่ตรงจุดและทันต่อสถานการณ์
5. เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างเหมาะสมและยั่งยืน
6. ช่วยให้เกิดการสร้างสรรค้ชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน

ส่วนที่ 1

ความหมายและความสำคัญ ของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ทำให้ชุมชนเกิดความรักและรับผิดชอบต่องานของตน ทำให้ร่วมกันคิด ร่วมกันรวบรวมปัญหา และความจำเป็นที่ต้องพัฒนา ร่วมกันวิเคราะห์และตัดสินใจหาทางเลือกเพื่อแก้ปัญหา สร้างทีมงานเพื่อร่วมกันลงมือแก้ไขปัญหา ร่วมกันประเมินผลของการพัฒนา และร่วมกันรับผลของการพัฒนาภายใต้หลักการประชาธิปไตย และการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนสามารถช่วยเหลือตัวเองได้อย่างภาคภูมิใจ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การพัฒนามีมานานแล้ว โดยใช้ทฤษฎีของการพัฒนาต่าง ๆ แต่ผลของการพัฒนามีทั้งด้านบวกและด้านลบ ซึ่งมีสาเหตุเกี่ยวข้องต่าง ๆ ที่ส่งผลให้การพัฒนา (แบบสั่งการ) ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร จึงต้องหันมาใช้การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (แบบปลูกฝังความคิด) ซึ่งจะช่วยแก้ไข้ปัญหาของการพัฒนาแบบเดิม ๆ ได้ สาเหตุที่ต้องใช้กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม มีดังนี้

1. ความแตกต่างของสภาพไร่นา/ฟาร์มของเกษตรกร
2. ความแตกต่างของตัวเกษตรกร
3. ความแตกต่างของการใช้เทคโนโลยีของเกษตรกร
4. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีจำนวนน้อยกว่าเกษตรกร

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาการเกษตรแบบมีส่วนร่วม ช่วยสร้างความสำเร็จของการพัฒนาได้ดีกว่าการพัฒนาการเกษตรแบบเดิม ทั้งนี้ โดยอาศัยการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และเกษตรกร

ส่วนที่ 1

ระดับ/ขั้นตอน ในการมีส่วนร่วม

มี 6 ระดับ/ขั้นตอน ดังนี้

1. ระดับ/ขั้นตอนที่ 1 ร่วมรับรู้ หรือการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการมีส่วนร่วมเพราะเป็นขั้นตอนที่ช่วยให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องได้ทราบถึงบริบทต่าง ๆ อีกทั้งในสังคมไทยการแจ้งข้อมูลข่าวสารให้ได้รับทราบอย่างทั่วถึงกันก็เป็นมารยาทที่แสดงถึงการให้เกียรติและการยอมรับว่าบุคคลผู้นั้นเป็นผู้มีความสำคัญ ซึ่งก็จะทำให้ง่ายต่อการขอความร่วมมือในการทำกิจกรรมอื่น ๆ ต่อไป

2. ระดับ/ขั้นตอนที่ 2 ร่วมคิด/วางแผน เป็นการระดมความคิด การร่วมคิด การวิเคราะห์ และลำดับความสำคัญของปัญหา กำหนดเป้าหมาย แนวทางการดำเนินงาน และการติดตามประเมินผลโครงการร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ/ธุรกิจ และประชาชนในชุมชน โดยอยู่บนพื้นฐานและศักยภาพของทุกคนที่เข้ามามีส่วนร่วม เพื่อนำสิ่งที่คิดร่วมกันมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการ และระดมทรัพยากรจากทุกฝ่าย (กำลังคน งบประมาณ เวลา สถานที่ และสิ่งของ เป็นต้น)

3. ระดับ/ขั้นตอนที่ 3 ร่วมตัดสินใจ เป็นการแสดงและร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อประเด็นปัญหาของชุมชน การมีบทบาทในการให้ข้อคิดเห็น และการนำเสนอข้อมูล/ข้อเท็จจริงจากมุมมองและจุดยืนของตนผ่านกลไก 3 ขั้นตอน คือ การริเริ่มตัดสินใจ การดำเนินการตัดสินใจ และการตัดสินใจปฏิบัติ

4. ระดับ/ขั้นตอนที่ 4 ดำเนินการ เป็นการแบ่งบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ การสนับสนุนทรัพยากร และการประสานความร่วมมือของทุกคนที่เข้ามามีส่วนร่วม เพื่อกำหนดแผนปฏิบัติการที่จะทำร่วมกันให้เป็นไปตามแผนหรือเป้าหมายที่ตั้งไว้

ส่วนที่ 1

5. ระดับ/ขั้นตอนที่ 5 ร่วมรับประโยชน์ เป็นการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างเสมอภาค ผู้ได้รับประโยชน์ คือ ผู้มีส่วนได้ ส่วนเสีย โดยประโยชน์ที่ได้รับจะมีความแตกต่างกัน ตามสถานภาพของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

6. ระดับ/ขั้นตอนที่ 6 ร่วมติดตามผล การร่วมมือของทุกคนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลแผนปฏิบัติการ และการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งก่อน/ระหว่าง/และหลังโครงการพัฒนาเสร็จสิ้น เพื่อร่วมกันพัฒนาปรับปรุงการทำงานของโครงการพัฒนาชุมชนในอนาคต

ประเภทของการพัฒนา แบบมีส่วนร่วม

แบ่งตามระดับความเข้มข้นของการมีส่วนร่วมได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. การแจ้งข้อมูลเพื่อทราบ เป็นการมีส่วนร่วมที่อยู่ในระดับความเข้มข้นน้อยที่สุด เช่น การสั่งการให้ชุมชนทำตาม หรือการดำเนินการแบบบนลงล่าง (Top Down Approach)

2. การปรึกษาหารือ เป็นการมีส่วนร่วมที่อยู่ในระดับความเข้มข้นปานกลาง เช่น การทำประชาพิจารณ์

3. การเป็นหุ้นส่วน เป็นการมีส่วนร่วมที่อยู่ในระดับความเข้มข้นสูง โดยที่ชุมชนและหน่วยงานภายนอกแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมด้วยกัน

4. การบริหารจัดการตนเอง เป็นการมีส่วนร่วมที่อยู่ในระดับความเข้มข้นสูงที่สุด เกิดขึ้นเมื่อชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้น จนกระทั่งมีความสามารถในการคิดริเริ่มและลงมือปฏิบัติงานเพื่อพัฒนาตนเองและชุมชน โดยไม่ต้องรอการริเริ่มหรือสั่งการจากบุคคลหรือหน่วยงานภายนอก เช่น ชุมชนไม้เรียงและชุมชนศิรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช และชุมชนหนองสาหร่าย จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น

ส่วนที่ 1

บ้านหนองทราย หมู่ที่ 6 ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
ได้รับการคัดเลือกเป็นชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ระดับจังหวัด ประจำปี 2561

Home Stay
STANDARD
Thailand

มาตรฐานโฮมสเตย์ไทย

รับรอง โดย กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
๒๕๖๒-๒๕๖๔

10

กรมส่งเสริมการเกษตร
กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

เทคนิคการสร้างการมีส่วนร่วม ในการส่งเสริมการเกษตร

รูปแบบ วิธีการ และเทคนิคที่ใช้ในการส่งเสริมการเกษตร หรือในการพัฒนาที่มีความเป็นสากล และสามารถนำไปใช้ได้ตลอดเวลา คือ **“การส่งเสริมการเกษตร และการพัฒนาชุมชนนั้น ควรมีการริเริ่มจากคนในชุมชนเพื่อคนในชุมชน และโดยคนในชุมชน”** ซึ่งหมายความว่า แกนหลักในการขับเคลื่อนการส่งเสริมการเกษตร หรือการพัฒนานั้นควรต้องเป็นเกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรเป้าหมายนั่นเอง เพราะย่อมจะทราบดีกว่า มีความต้องการอะไรบ้าง มีปัญหาอะไรเกิดขึ้นบ้าง มีศักยภาพและความพร้อมมากแค่ไหน ควรมีใครบ้างที่จะทำกิจกรรมร่วมกัน และควรจะต้องให้ความร่วมมืออย่างไร จำเป็นต้องมีคนภายนอกชุมชนมาร่วมด้วยหรือไม่ และควรจะเป็นใคร จึงจะทำให้การส่งเสริมการเกษตรหรือการพัฒนาประสบความสำเร็จ

ก่อนที่จะกล่าวถึงเทคนิคที่นิยมใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วมจะขอทบทวนและกล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเกษตรโดยสรุป ดังนี้

โดยหลักการแล้ว **“การมีส่วนร่วม”** มีหลายระดับและหลายวิธีการ แต่หากเกษตรกรมีความรู้สึกกว่า **“ได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง”** โอกาสที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในเวลาต่อมาก็มีความเป็นไปได้มากขึ้นนั่นเอง ซึ่งหลักการมีส่วนร่วมมีขั้นตอน ดังนี้

ส่วนที่ 1

1. **ขั้นตอนการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร** เป็นจุดเริ่มต้นของการมีส่วนร่วม

2. **ขั้นตอนการคิดและตัดสินใจ** ประกอบด้วยกระบวนการร่วมกันคิด และการร่วมกันตัดสินใจ

3. **ขั้นตอนการร่วมกันวางแผน** ฉายภาพรวมทั้งหมดของงาน/กิจกรรม/โครงการ

4. **ขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน** เป็นขั้นตอนการทำงานที่ยากที่สุด และมักได้รับความร่วมมือที่น้อยที่สุด ซึ่งต้องอาศัยความจริงใจและความซื่อสัตย์ของสมาชิกทุกคนหรือสมาชิกส่วนใหญ่ว่าได้ปฏิบัติตามข้อตกลง หรือกฎระเบียบหรือไม่ รวมถึงมีผู้นำที่มีความเข้มแข็งและให้ความยุติธรรม เมื่อเกิดข้อขัดแย้งได้หรือไม่

5. **ขั้นตอนการร่วมกันได้รับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น** เป็นเป้าประสงค์ที่ทุกฝ่ายที่ร่วมกันจัดทำแผนต้องการให้เกิดขึ้นจริง และในขณะเดียวกันถ้าแผนไม่เป็นไปตามที่ได้คาดหวังไว้ก็อาจจะเกิดผลกระทบตามมา ซึ่งทุกคนที่เกี่ยวข้องจะต้องมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบร่วมกัน

6. **ขั้นตอนการประเมินผลและการนิเทศ** เป็นขั้นตอนของการตรวจสอบว่าแผนและการทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นไปตามที่ตั้งใจไว้หรือไม่

เทคนิคที่นิยมใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วม

สามารถแบ่งได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

1. **เทคนิคเพื่อช่วยให้มีข้อมูลมากพอสำหรับการตัดสินใจ** ในขั้นต้น เพื่อให้เกษตรกร/กลุ่มเป้าหมาย ได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ทักษะคติ ความรู้ และประสบการณ์ที่มีอยู่ รวมถึงช่วยให้ทราบว่า มีใครบ้างที่ได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม เพื่อที่จะได้มีโอกาสสร้างความคุ้นเคยและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งเทคนิคเหล่านี้ ได้แก่

ส่วนที่ 1

1.1 การทำประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นเทคนิคที่นิยมใช้ในการสำรวจความคิดเห็นและปฏิกิริยาของบุคคลเป้าหมาย และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับเรื่องหรือประเด็นที่มีการทำประชาพิจารณ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจให้ตรงกัน และลดความขัดแย้งระหว่างบุคคลเป้าหมายกับเจ้าหน้าที่และฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ความคิดเห็น และทัศนคติในแต่ละมุมมองของทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับเรื่องหรือประเด็นที่มีการทำประชาพิจารณ์ เพื่อจะได้ทราบว่าบุคคลเป้าหมายนั้นมีปฏิกิริยาหรือมีความต้องการอะไรบ้าง

1.2 การระดมความคิดหรือการระดมสมอง (Brain Storming) เป็นเทคนิคที่นิยมใช้อย่างแพร่หลายมาก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมความคิดเห็นในเรื่องหรือประเด็นที่ต้องการทราบให้ได้เป็นจำนวนมากที่สุด โดยผู้ที่เข้าร่วมระดมความคิดเห็นทุกคน สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระภายใต้หัวข้อที่กำหนด โดยจำนวนที่เหมาะสมของผู้เข้าร่วมการระดมความคิดเห็นขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของผู้เข้าร่วมการประชุม ขอบข่ายและประเด็นของเรื่อง ที่ประชุม รวมไปถึงเวลา เป้าหมายที่ต้องการ และความสามารถของประธานในที่ประชุม สิ่งที่ต้องให้ความสำคัญก็คือ จะต้องทำอย่างไรเพื่อให้ทุกคนที่เข้าร่วมการประชุมได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นได้มากที่สุด มีความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน มีอิสระในการแสดงความคิดเห็นได้อย่างแท้จริง โดยไม่คำนึงว่าความคิดเห็นดังกล่าวที่แสดงออกมานั้นจะถูกหรือผิด เพราะจุดมุ่งหมายก็คือต้องการรวบรวมความคิดเห็นให้ได้มากที่สุดก่อน แต่หลังจากนั้นจึงได้ดำเนินการจัดกลุ่มความคิดเห็นที่มีอยู่ทั้งหมดอย่างเป็นระบบ ตามคุณลักษณะของความคิดเห็นที่ได้มีการแสดงออกมา แล้วทุกคนในกลุ่มก็ช่วยกันกลั่นกรอง และคัดเลือกความคิดเห็นที่เห็นว่ามีความเหมาะสมหรือมีความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ประโยชน์จากเกณฑ์ที่กำหนดขึ้น เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในเวลาต่อมา

1.3 การสร้างเส้นทางความคิดแบบประยุกต์ (Modifying Mind Mapping) เป็นเทคนิคที่ดัดแปลงขึ้นจากเทคนิค Mind Map ของ Tony Busan ใช้ในการพัฒนาวิธีการคิดโดยใช้การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของแต่ละความคิดที่แสดงออกมา ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องที่น่าสนใจเกิดเป็นระบบองค์ความรู้ เพราะมองเห็นภาพรวมของข้อมูลทั้งหมดที่เกี่ยวข้อง โดยเพิ่มเติมขั้นตอนในการซึ่งนำข้อมูลเหล่านั้นมาจัดเป็นกลุ่มใหม่อีกครั้งตามหัวข้อ หรือประเด็นที่ต้องการซึ่งจะง่ายต่อการตัดสินใจที่จะดำเนินการต่อไป

1.4 การวิเคราะห์ศักยภาพของกิจกรรมหรือโครงการ (SWOT Analysis) เป็นเทคนิคที่ช่วยให้เข้าใจถึงสถานการณ์ที่แท้จริงของกิจกรรม หรือโครงการที่น่าสนใจ โดยเริ่มต้นจากผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น บุคคลเป้าหมายช่วยกันวิเคราะห์ถึงบริบทของกิจกรรม/โครงการ ควบคู่ไปกับสภาพแวดล้อมของกิจกรรม/โครงการ โดยใช้มุมมองของทั้งจากคนภายในกิจกรรม/โครงการ และคนภายนอกกิจกรรม/โครงการตามหัวข้อหรือประเด็นที่กำหนด โดยหัวข้อหรือประเด็นที่นิยมใช้ในการวิเคราะห์ประกอบด้วย จุดแข็ง (Strength : S) จุดอ่อน (Weakness : W) โอกาส (Opportunity : O) และอุปสรรค/ภัยคุกคาม (Threat : T) โดยมีเงื่อนไขว่า

1.4.1 จุดแข็งและจุดอ่อน เป็นการวิเคราะห์บริบทภายในกิจกรรม/โครงการ จากมุมมองของคนภายในกิจกรรม/โครงการ

1.4.2 โอกาสและอุปสรรค/ภัยคุกคาม เป็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกกิจกรรม/โครงการ จากมุมมองของคนที่อยู่ภายนอกโครงการ/กิจกรรม

1.5 การถักทอฝันให้เป็นจริง (4D : Dream, Discover, Design, Destiny) เป็นเทคนิคคืออย่างหนึ่งที่นิยมใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วมในการระดมความคิดโดยให้บุคคลเป้าหมายและฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบจนได้เป็นเป้าหมายในอุดมคติ เพื่อจะได้ใช้เป็น “ต้นแบบ” ให้ช่วยผลักดันให้สำเร็จตามที่ต้องการ

ส่วนที่ 1

1.6 การสร้างภาพปรากฏในอนาคต (Foresight, Scenario) เป็นเทคนิคที่ใช้วิธีการกำหนดเป้าหมายที่ต้องการที่จะให้เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่กำหนดในอนาคตจากการใช้ข้อมูลและสารสนเทศต่าง ๆ ที่มีอยู่ในอดีตและปัจจุบันเป็นตัวคาดการณ์ เพื่อจะได้กำหนดเป็นแนวทางหรือมาตรการในการดำเนินการ เพื่อให้การบริหารจัดการต่าง ๆ ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งในปัจจุบันและอนาคต

2. เทคนิคในการสรุปผลการตัดสินใจ เป็นเทคนิคที่ใช้ต่อเนื่องจากเทคนิคเพื่อระดมความร่วมมือให้บุคคลเป้าหมายได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล และกลั่นกรองความถูกต้องของข้อมูลเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจต่อไป โดยเทคนิคในการสรุปผลการตัดสินใจ ประกอบด้วย เทคนิคการขอมติร่วมจากที่ประชุม และเทคนิคการนำมติของที่ประชุมไปดำเนินการ

2.1 การขอมติร่วมจากที่ประชุม เป็นเทคนิคที่ใช้เพื่อให้บุคคลเป้าหมายและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่ได้เข้าร่วมประชุม ณ ที่นั้น ได้ข้อสรุปร่วมกันที่ทุกฝ่ายให้การยอมรับ

2.2 การนำมติของที่ประชุมไปดำเนินการ เป็นเทคนิคที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมควรได้ทำการศึกษา และทำความเข้าใจเพื่อที่จะได้นำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและฝึกฝนให้มีความชำนาญ ซึ่งสามารถนำไปปรับปรุงแก้ไขแล้วประยุกต์ใช้เพื่อให้มีความเหมาะสมกับการทำงานในแต่ละพื้นที่ หรือในแต่ละกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ตัวอย่างการนำเทคนิคการสร้างการมีส่วนร่วมไปประยุกต์ใช้ในงานส่งเสริมการเกษตร

ปัจจุบันมีกิจกรรมในงานส่งเสริมการเกษตรที่ภาคีและเครือข่ายเข้ามา มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมมากขึ้น และมีการนำเทคนิคการสร้างการมีส่วนร่วมเข้ามาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรม เช่น

1. การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ/ตำบล เป็นแผนเชิงพื้นที่แบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในชุมชน ซึ่งมีการนำเทคนิคการระดมความคิดหรือการระดมสมอง การวิเคราะห์ศักยภาพ ของกิจกรรมหรือโครงการ และการทำประชาพิจารณ์ มาประยุกต์ใช้ในขั้นตอนการจัดทำแผนฯ

2. การประชุมเชื่อมโยงการดำเนินงานของคณะกรรมการเครือข่ายศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) และแปลงใหญ่ระดับจังหวัด ระดับเขต และระดับประเทศ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการระดับอำเภอ จังหวัด เขต และระดับประเทศ ให้มีการประชุมทุกระดับ เพื่อให้คณะกรรมการฯ ทุกคน มีส่วนร่วมคิด วางแผน และดำเนินการขับเคลื่อน ศพก. และแปลงใหญ่ให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งมีการนำเทคนิคการขอมติร่วมจากที่ประชุม และเทคนิคการนำมติของที่ประชุมไปดำเนินการมาประยุกต์ใช้ในการจัดประชุมฯ

3. งานส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่ คือ การทำงานส่งเสริมการเกษตรโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งในการพัฒนา โดยมีกลไกการขับเคลื่อนงานส่งเสริมการเกษตรที่สำคัญในพื้นที่ คือ เกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer : YSF) ที่จะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงของชุมชน วิสาหกิจชุมชน องค์กรธุรกิจชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน และแปลงใหญ่ที่เป็นการรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อการผลิตและบริหารจัดการร่วมกัน ได้มีเวทีในการพบปะ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างการเชื่อมโยง ประสานงานและขยายเครือข่าย การพัฒนาให้ครอบคลุมกลุ่มต่าง ๆ ของชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มส่งเสริมอาชีพ กลุ่มยุวเกษตรกร เพื่อร่วมกันกำหนดเป้าหมายและแผนพัฒนาของตนเอง ตลอดจนสร้างการบูรณาการการทำงานของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน มีการกระจายผลประโยชน์สู่ชุมชนอย่างทั่วถึง ซึ่งในกระบวนการทำงานส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่ที่มีการนำเทคนิคการสร้างการมีส่วนร่วมทั้ง 2 ลักษณะ คือ เทคนิคเพื่อช่วยให้มีข้อมูลมากพอสำหรับการตัดสินใจ และเทคนิคการสรุปผลการตัดสินใจมาประยุกต์ใช้ผ่านการจัดเวทีชุมชนอย่างน้อย 3 เวที ดังนี้

ส่วนที่ 1

- 1) เวทีที่ 1 การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของชุมชน
- 2) เวทีที่ 2 พัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการกลุ่มและเชื่อมโยงเครือข่าย
- 3) เวทีที่ 3 สรุปบทเรียนและคืนข้อมูลสู่ชุมชน

4. การวิจัยในงานประจำ (Routine to Research : R2R) คือ การวิจัยที่ผู้ปฏิบัติงานใช้ข้อมูล และประสบการณ์จากการทำงานประจำในการสร้างความรู้เพื่อพัฒนางานที่ทำอยู่ให้ดีขึ้น โดยใช้กระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือพัฒนางานพัฒนาตนเอง และสร้างความรู้จากงานประจำที่รับผิดชอบ ซึ่งเป็นหนทางหนึ่งในการนำองค์กรไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ ซึ่งกองวิจัยและพัฒนาางานส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร ได้จัดทำโครงการพัฒนางานวิจัยในงานประจำ (R2R) ตั้งแต่ปี 2553 เพื่อสนับสนุนเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรให้สามารถคิดเชิงระบบและส่งเสริมการทำงานบนฐานความรู้ รวมถึงสามารถนำกระบวนการวิจัยไปพัฒนางานประจำที่รับผิดชอบได้ ซึ่งได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และได้ดำเนินการจัดต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน สำหรับขั้นตอนการดำเนินงานโครงการมีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ 3 ครั้ง ดังนี้

- 1) ครั้งที่ 1 เพื่อสร้างความเข้าใจ แนวคิด R2R และวางแผนการดำเนินงาน
- 2) ครั้งที่ 2 เพื่อเติมเต็มการวิเคราะห์ข้อมูล และการเขียนรายงานวิจัย
- 3) ครั้งที่ 3 เพื่อสรุปผลการดำเนินงาน และการเผยแพร่ผลการดำเนินงานวิจัยในงานประจำ

จะเห็นได้ว่า การดำเนินงานโครงการพัฒนางานวิจัยในงานประจำ (R2R) ได้นำเทคนิคการสร้างการมีส่วนร่วมทั้ง 2 ลักษณะ คือ เทคนิคเพื่อช่วยให้มีข้อมูลมากพอสำหรับการตัดสินใจเลือกโจทย์วิจัยจากงานประจำ และเทคนิคการสรุปผลการตัดสินใจมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานโครงการฯ เช่นกัน

5. การส่งเสริมงานวิจัยเพื่อพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตรมีนโยบายสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ในสังกัดได้ทำงานในลักษณะงานวิชาการ และงานวิจัยทางส่งเสริมการเกษตร โดยถือเป็นส่วนหนึ่งของงานวิชาการส่งเสริมการเกษตรควบคู่ไปกับการส่งเสริมการเกษตร เพื่อให้เจ้าหน้าที่ได้นำความรู้หรือสิ่งที่ค้นพบไปใช้ในการพัฒนาและปรับปรุงงานส่งเสริมการเกษตรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นอกจากนี้ กรมส่งเสริมการเกษตรยังได้กำหนดนโยบายและแนวทางในการสร้างความร่วมมือและประสานงานกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในการนำผลงานวิจัยและผลงานวิชาการที่มีคุณภาพมาถ่ายทอด เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร สนับสนุนการขยายผลงานวิจัยและงานทางวิชาการ เพื่อประยุกต์ใช้ในพื้นที่ที่มีศักยภาพให้มีการนำผลงานวิชาการด้านส่งเสริมการเกษตรที่มีคุณภาพออกเผยแพร่ เพื่อที่จะได้มีการนำไปใช้ประโยชน์ผ่านช่องทางต่าง ๆ และให้มีการติดตาม ประเมินผล และถอดบทเรียนการนำผลงานวิชาการไปใช้ประโยชน์ จะเห็นได้ว่า นโยบายและแนวทางการพัฒนาฯ ด้านการสร้างความร่วมมือ การขยายผลงานวิจัย และการถอดบทเรียน มุ่งเน้นที่จะสร้างเสริม และสนับสนุนให้มีการนำเทคนิคการสร้างการมีส่วนร่วม ทั้ง 2 ลักษณะ คือ เทคนิคเพื่อช่วยให้มีข้อมูลมากพอสำหรับการตัดสินใจ และเทคนิคการสรุปผลการตัดสินใจมาประยุกต์ใช้ในการขับเคลื่อนนโยบาย และแนวทางพัฒนาดังกล่าวให้บรรลุผลตามเป้าหมาย และก่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร

ส่วนที่ 1

ศูนย์เรียนรู้สู่เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองทราย

โรงเรียนชาวนา

แนวทางการพัฒนา เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วม อย่างแท้จริงของภาคีและเครือข่าย ในงานส่งเสริมการเกษตร

การมีส่วนร่วมมีได้หลายระดับและหลายวิธีการ แต่การมีส่วนร่วมที่สำคัญที่จะขับเคลื่อนให้การส่งเสริมการเกษตรบรรลุเป้าหมายได้อย่างยั่งยืน คือ การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งแนวทางพัฒนาเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของภาคีและเครือข่ายในงานส่งเสริมการเกษตร มีดังนี้

1. ทบทวนรูปแบบ วิธีการ และเทคนิคสากลที่ใช้ในการส่งเสริมการเกษตร หรือการพัฒนาชุมชน เพื่อให้เข้าใจภาพของการทำงานส่งเสริมการเกษตร หรือการพัฒนาชุมชนที่ถูกต้องว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายการทำงานคือใคร และมีบุคคลหรือหน่วยงานใดบ้างที่จะเกี่ยวข้องหรือร่วมทำงานดังกล่าว

2. ทบทวนความรู้เรื่องหลักการและขั้นตอนของการมีส่วนร่วม เพื่อให้เข้าใจหลักการและขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการทำงานส่งเสริมการเกษตร โดยเฉพาะหลักการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และวิธีการสร้างให้กลุ่มเป้าหมายมีความรู้สึกรู้ว่าได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีโอกาสที่จะเข้ามา ร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น รวมถึงศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ อาจจะเกิดขึ้นในขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน ซึ่งถือได้ว่าเป็นขั้นตอนที่มีจะได้รับ ความร่วมมือน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับขั้นตอนอื่น ๆ เนื่องจากข้อจำกัดต่าง ๆ ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม เช่น ข้อจำกัดเรื่องเวลา ความเป็นอิสระในการทำงาน ความรับผิดชอบ ศักยภาพในการทำงาน วุฒิภาวะทางปัญญาและอารมณ์ที่แตกต่างกันไป เป็นต้น ซึ่งการจัดฝึกอบรมให้กับบุคคลเป้าหมายก่อนที่จะเริ่มต้นทำกิจกรรม

ส่วนที่ 1

/โครงการ การบริหารจัดการที่ดีในแต่ละขั้นตอน และการมีผู้นำกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง และให้ความยุติธรรมเมื่อเกิดข้อขัดแย้งขึ้น ก็มีหน้าที่จะช่วยลดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ นอกจากนี้ขั้นตอนการประเมินผลและการนิเทศ ถือเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมากเพราะช่วยตรวจสอบว่าการวางแผนและการทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ ซึ่งขั้นตอนนี้จะต้องวางแผนและออกแบบตัวชี้วัดที่มีประสิทธิภาพ มีการนิเทศงานเป็นระยะ และมีแนวทางการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นในทุกระดับอย่างชัดเจน

3. ทบทวนบทบาทหน้าที่ของภาคีและเครือข่ายในการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร เพื่อให้เข้าใจ และทราบถึงบทบาทหน้าที่ที่ถูกต้องและเหมาะสมของภาคีและเครือข่ายในงานส่งเสริมการเกษตรในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในกิจกรรมส่งเสริมการเกษตร และแสดงบทบาทด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมส่งเสริมการเกษตรให้สอดคล้องกับระดับความเข้มข้นของการมีส่วนร่วมตามที่กำหนด รวมถึงการพัฒนาและยกระดับ การมีส่วนร่วมดังกล่าวต่อไปในอนาคต

ส่วนที่ 1

ต้นแบบความสำเร็จ ในการดำเนินงานการมีส่วนร่วม ของภาคีและเครือข่าย ในงานส่งเสริมการเกษตร

ปัจจุบันกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มีแนวทางการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรที่มุ่งเน้นการสร้างเสริมความเข้มแข็งของเครือข่ายการทำงานในพื้นที่ และใช้กลไกการทำงานที่มีอยู่ในการบูรณาการการทำงานกับทุกภาคส่วนเพื่อพัฒนาและยกระดับการผลิตสินค้าเกษตรให้มีคุณภาพได้มาตรฐาน ทั้งมาตรฐานเกษตรดีที่เหมาะสม (Good Agricultural Practice : GAP) และเกษตรอินทรีย์ (Organic Agriculture) และพัฒนาต่อยอดศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) ที่มีศักยภาพเพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agrotourism) รวมถึงการขยายความร่วมมือเชื่อมโยงการผลิต และการตลาดสินค้าเกษตรในทุกกระดับ ซึ่งกรมส่งเสริมการเกษตร โดยกองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของต้นแบบความสำเร็จ (Best Practice) ด้านการดำเนินงานการมีส่วนร่วมของภาคีและเครือข่ายในงานส่งเสริมการเกษตรที่จะเป็นกลไกการทำงานในพื้นที่ที่จะช่วยขับเคลื่อนและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับ ศพก. และเครือข่ายในการขับเคลื่อนแนวทางการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรดังกล่าวให้บรรลุเป้าหมาย ส่งผลให้ชุมชนเกษตรเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป และในช่วงเดือนมีนาคม 2565 ที่ผ่านมานายถนัด เกิดงาม ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาคีและเครือข่ายกองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร และคณะเจ้าหน้าที่ได้ลงพื้นที่อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อสำรวจพื้นที่เก็บข้อมูล และถอดองค์ความรู้ต้นแบบความสำเร็จด้านการมีส่วนร่วมของภาคี

หน้า 2

และเครือข่ายในงานส่งเสริมการเกษตร ณ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองทราย ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี โดยได้รับความร่วมมืออย่างดีจากนายคณพศ ฉื่อยฉ่ำ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ รักษาการในตำแหน่งเกษตรอำเภอพนมทวน และคณะเจ้าหน้าที่ ในการอำนวยความสะดวกและประสานงานในพื้นที่ บรรยากาศในการลงพื้นที่ครั้งนี้ มีความเรียบง่ายและเป็นกันเอง ทีมงานกองวิจัยฯ ได้ใช้กระบวนการและเครื่องมือต่าง ๆ ในการสำรวจและถอดองค์ความรู้ ได้แก่ การประชุมหารือ การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ การศึกษาดูงาน ตามจุดเรียนรู้ต่าง ๆ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งผลการสำรวจและถอดองค์ความรู้ดังกล่าว มีรายละเอียดโดยสรุปดังนี้

เดิมชุมชนหนองสาหร่าย เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลดอนเจดีย์ ต่อมาได้ขอแยกออกมาเป็นตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน โดยมีเหตุผลเนื่องจากตำบลดอนเจดีย์เป็นตำบลใหญ่ ทำให้การดำเนินการพัฒนาไม่ทั่วถึง ถนนหนทาง การเดินทางไปมาลำบาก สภาพพื้นที่ต้องอาศัยน้ำฝนตามฤดูกาล หากหมดหน้าฝนจะเป็นพื้นที่แห้งแล้ง เกษตรกรทำนา ปลูกพืชไม้ได้ผล จึงแยกออกมาเป็นตำบลหนองสาหร่าย เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2535

ส่วนที่ 2

ตำบลหนองสาหร่าย มีเนื้อที่ประมาณ 15,247 ไร่ หรือประมาณ 26.95 ตารางกิโลเมตร เป็นที่ราบ สภาพดินเป็นดินร่วนปนทราย มีครัวเรือน 1,170 ครัวเรือน มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 1 แห่ง (เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย) มีโครงการชลประทานครอบคลุม 9 หมู่บ้าน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (ทำนาและเลี้ยงสัตว์) รับราชการ ค้าขาย จักสาน และรับจ้างทั่วไป ปัญหาของชุมชนที่พบ คือ

1. การพัฒนาอาชีพ (ราคาผลผลิตตกต่ำ และรายได้ไม่แน่นอน)
2. การจัดการทุนชุมชน (ภาวะหนี้สินของชุมชน)
3. การแก้ไขปัญหาความยากจน
4. การบริหารจัดการของชุมชน
5. การจัดการความเสี่ยงด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ชุมชนหนองสาหร่ายใช้แผนแม่บทชุมชน เป็นเครื่องมือหลักที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน โดยใช้หลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งในและนอกชุมชน “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเป็นเจ้าของ ร่วมรับผลประโยชน์ และพึ่งตนเอง” มีการกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาตำบลไว้ว่า “ชุมชนอยู่ดี มีสุข ชุมชนเข้มแข็ง ประชาชนสามัคคี ชุมชนมีคุณธรรม และความดีตามวิถีพอเพียง” ซึ่งในชุมชนมีศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองทราย เป็นศูนย์เรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงและวิถีพอเพียงของคนในชุมชน รวมถึงเป็นศูนย์สร้างเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน สนับสนุนและขับเคลื่อนการพัฒนาตำบลให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ให้เกิดผลเป็นรูปธรรมที่มั่นคงและยั่งยืน

ตัวบท 2

ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองทราย ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เป็นศูนย์เครือข่ายของศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ตั้งอยู่ที่ เลขที่ 5 บ้านหนองทราย หมู่ที่ 6 ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีนายแรม เชียงกา เป็นประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงฯ จุดเริ่มต้นของการสร้างและพัฒนาเครือข่าย เริ่มจากเมื่อประมาณปี 2545 นายแรม เชียงกา และสมาชิกในชุมชนได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานการบริหารจัดการชุมชน ณ ชุมชนไม้เรียง และชุมชนคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช หลังจากนั้นเกิดการทบทวนตัวตนของชุมชน โดยนายแรม เชียงกา ร่วมกับสมาชิกในชุมชน ร่วมกันจัดเก็บข้อมูลในพื้นที่ทำให้ค้นพบปัญหาที่สำคัญ 7 ประเด็น ได้แก่ หนี้สิน รายได้ วัฒนธรรมประเพณี สุขภาพอนามัย การศึกษา การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การเมืองและกลุ่มผู้นำ จึงนำมาจัดทำเป็นแผนชีวิต แผนชุมชน แผนแม่บทชุมชน แผนพัฒนาท้องถิ่น และดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการ ดังนี้

1. การทำบัญชีครัวเรือน
2. การแบ่งกลุ่มคนในการพัฒนา เป็น 3 กลุ่ม คือ
  - กลุ่ม 1 คิดริเริ่มสร้างสรรค์ หัวใจใจสู้ (20%)
  - กลุ่ม 2 รอดูท่าที (57%)
  - กลุ่ม 3 ไม่เอาไหนเลย (23%)
3. มีปัญหาช่วยกันแก้ผ่านสภา 79 (สภาผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่าย) สภา 79 คือ การร่วมกันคิดจากตัวแทนของแต่ละหมู่บ้าน อย่างน้อยหมู่บ้านละ 9 คน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อสม. ตัวแทนกลุ่มอาชีพ ตัวแทนกองทุน สตรี ผู้สูงอายุ เยาวชน วัด โรงเรียน อนามัย และเทศบาล เป็นต้น รวมจำนวน 79 คน โดยใช้แนวทางของรัฐธรรมนุญความสุขชุมชน กำหนดเกณฑ์ความดี 23 ข้อ 67 ตัวชี้วัด โดยมีธนาคารความดีเป็นที่รับฝากความดี เพื่อเป็นหลักประกันว่า ทำความดีต้องได้ดี ความดีต้องกินได้ สามารถใช้ความดีค้าประกันการเข้าถึง

ส่วนที่ 2

แหล่งทุนจากสถาบันการเงินชุมชนได้ เป็นตัวขับเคลื่อนให้ถึงเป้าหมาย ทุกคน
มีความสุข ทุกคนต้องมีความสุขไปด้วยกัน ซึ่งจากข้อมูลปัญหาต่าง ๆ ที่รวบรวมได้
ทำให้เกิดการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดย 9 หมู่บ้าน จัดแบ่งการดำเนิน
กิจกรรมต่าง ๆ ไม่ซ้ำกัน แต่ละกิจกรรมเอื้อประโยชน์ต่อประชาชน และสิ่งแวดล้อม
มีคณะทำงานที่ชัดเจน กิจกรรมที่ดำเนินการ มีดังนี้

- หมู่ที่ 1 การทำปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด
- หมู่ที่ 2 การทำน้ำดื่ม
- หมู่ที่ 3 ธนาคารขยะ
- หมู่ที่ 4 สถาบันการเงินชุมชน และกองทุนสวัสดิการชุมชน
- หมู่ที่ 5 การทำน้ำยาซักผ้า และน้ำยาล้างจาน
- หมู่ที่ 6 ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตลาดข้าวและงานจักสาน
(ผลิตภัณฑ์จักสานจากพลาสติก และไม้กวาดทางมะพร้าว)
- หมู่ที่ 7 การทำน้ำหมักชีวภาพ
- หมู่ที่ 8 การทำเบเกอรี่
- หมู่ที่ 9 โรงเรียนข้าวชุมชน

ตัวที่ 2

ซึ่งใน 9 กิจกรรมนี้จะเชื่อมโยงกับ “แหล่งท่องเที่ยวชุมชน วิถีเกษตรบ้านหนองทราย” โดยนักท่องเที่ยวและผู้ที่มีสนใจการท่องเที่ยวตามแนวทางนิเวศน์เกษตรหรือเชิงเกษตรก็สามารถที่จะแวะเที่ยวชมกิจกรรมตามฐานการเรียนรู้ทั้ง 9 จุดนี้ได้ โดยจะเริ่มต้นจากกิจกรรม และฐานเรียนรู้ของวิสาหกิจชุมชน กลุ่มเกษตรกรทำนาหนองสาหร่าย (หมู่ที่ 6) เป็นจุดเริ่มต้น จนครบทั้ง 9 กิจกรรมและฐานเรียนรู้

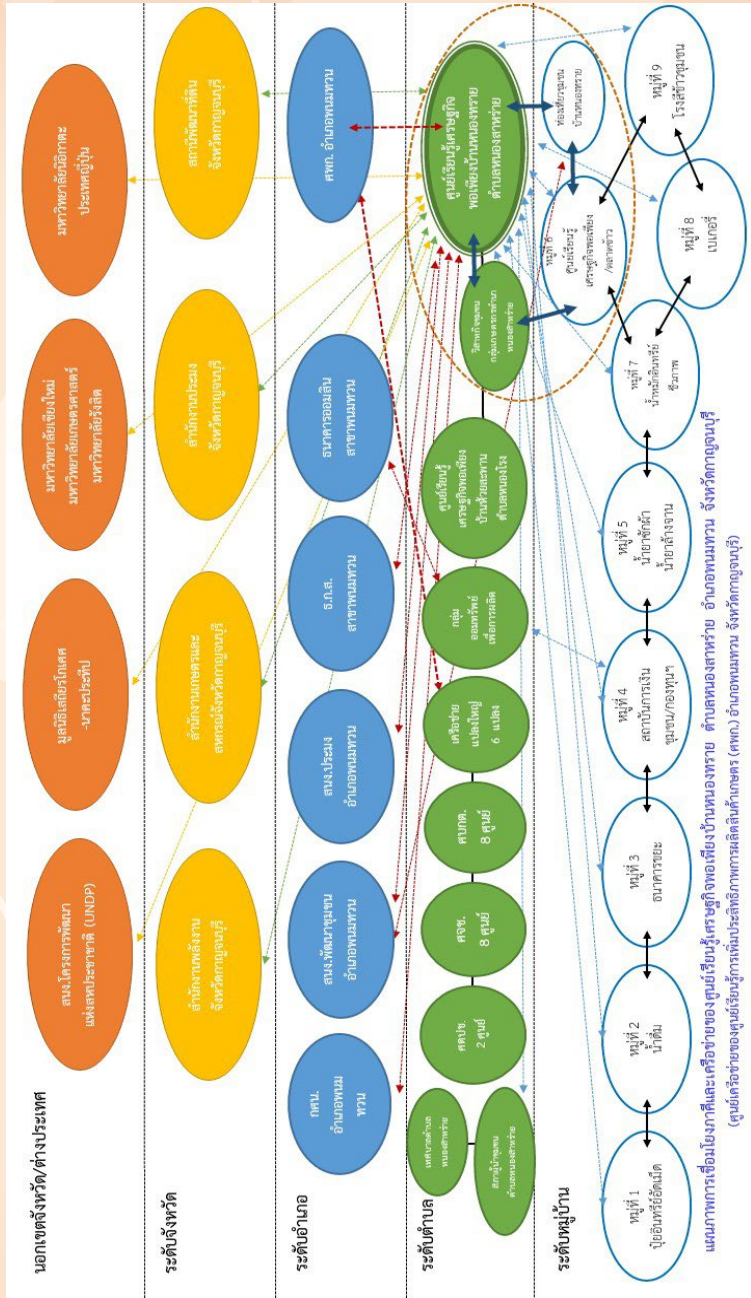
นอกจากกลุ่มคนทำงาน และกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนแล้ว นายแรม เชียงกา ได้ดำเนินการจัดตั้งกลุ่มอาชีพที่สำคัญในชุมชน ซึ่งเป็นการวางรากฐานสำคัญประการหนึ่งในการสร้างและพัฒนาภาคีเครือข่าย คือ กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ตำบลหนองสาหร่าย และกลุ่มเกษตรกรทำนาตำบลหนองสาหร่าย รวมทั้ง มีการจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตข้าวเชื่อมโยงการทำงานในรูปแบบแปลงใหญ่ เพื่อลดต้นทุนการผลิต โดยการซื้อปัจจัยการผลิตร่วมกัน มีการจัดตั้งโรงสีข้าวชุมชน เพื่อแปรรูปและจัดจำหน่าย มีตลาดกลางข้าวเพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองราคา ก่อตั้งกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรมหลากหลาย เป็นการสร้างอาชีพเสริม และสร้างรายได้เพิ่มให้แก่สมาชิก ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 3,622 คน จาก 814 ครัวเรือน และมีการส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนเกิดการออม เพื่อเป็นกองทุนหมุนเวียน และจัดสวัสดิการในชุมชนให้แก่สมาชิก ปัจจุบันมีเงินออม และเงินค่าหุ้นจากสมาชิกทั้งหมดประมาณ 25 ล้านบาท มีเงินทุนหมุนเวียนประมาณ 84 ล้านบาท

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองทราย ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี (ศูนย์เครือข่ายของศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี) มีการเชื่อมโยงการทำงานและบูรณาการการทำงานกับภาคีและเครือข่ายในทุกกระดับ รายละเอียดแสดงตามแผนภาพ

นอกจากนี้จะเห็นได้ว่า ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองทราย และชุมชนบ้านหนองสาหร่าย มีกลุ่มกิจกรรมและกลุ่มอาชีพที่หลากหลาย และดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง มีความสามารถในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์

ส่วนที่ 2

แผนภาพการเชื่อมโยงภาคีและเครือข่ายของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองทราย
ตำบลหนองทราย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
(ศูนย์เครือข่ายของ ศกท. อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี)

และลงมือปฏิบัติงาน เพื่อพัฒนาตนเองและชุมชนโดยไม่ต้องรอการริเริ่มจากบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกชุมชน มีการนำทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาและขอรับการช่วยเหลือและสนับสนุนจากภายนอกเท่าที่จำเป็น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนที่มากขึ้น สมาชิกในชุมชน กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากขึ้น และสามารถบริหารจัดการตนเองและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในด้านปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองทราย (ศูนย์เครือข่ายของ ศพก. อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี) ในการพัฒนาสู่การเป็นต้นแบบความสำเร็จ ในการดำเนินงานด้านการมีส่วนร่วมของภาคีและเครือข่ายในงานส่งเสริมการเกษตร พบว่า มีปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญและน่าสนใจ ดังนี้

1. สภาพภูมิสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนา ชุมชนหนองทราย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนหนองทราย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี มีภูมิสังคมเป็นสังคมเกษตร กล่าวคือ หมู่บ้านมีพื้นที่ทั้งหมด 1,640 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ ดินเป็นดินปนทราย โดยแบ่งเป็นพื้นที่ทำการเกษตรมากถึง 1,440 ไร่ และมีคลองส่งน้ำโดยรอบหมู่บ้าน สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนารองลงมาได้แก่ กำลังศึกษา และรับจ้างทั่วไป จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าหมู่บ้านหนองทราย มีภูมิสังคมเป็นสังคมเกษตร มีวิถีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย และผูกพันอยู่กับการทำการเกษตร ดังนั้น การพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนจึงต้องเริ่มต้นพัฒนาจากภาคการเกษตรเป็นสำคัญ ซึ่งปัจจุบันแนวทางการพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเริ่มต้นจากการพัฒนาการเกษตร มีทางเลือกในการพัฒนาที่หลากหลาย และสามารถนำมาปรับใช้ในการพัฒนาให้เหมาะสมกับภูมิสังคมได้ เช่น เศรษฐกิจพอเพียง เกษตรยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงเกษตร และพุทธเกษตร เป็นต้น

2. ภาวะผู้นำและการมีวิสัยทัศน์ที่ดี นายแรม เชียงกา ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงฯ เป็นบุคคลที่มีความโดดเด่นในเรื่องของภาวะผู้นำ กล่าวคือกล้าตัดสินใจ มีวิสัยทัศน์ที่ดี และเป็นนักพัฒนา ดังจะเห็นได้จากการนำแนวคิด

ส่วนที่ 2

“ทฤษฎีใหม่” “แผนแม่บทชุมชน” และ “ธรรมนูญความสุขชุมชน” มาปรับใช้ ในการพัฒนาชุมชนและวิถีสังคมเกษตรให้สามารถพึ่งตนเองได้ ลดการพึ่งพา จากภายนอก โดยเน้นการลงมือปฏิบัติจริง มีการแบ่งงานกันทำตามความสามารถ และนำหลักการมีส่วนร่วมมาปรับใช้ในทุกขั้นตอนของการทำงานในชุมชน

3. การส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนและการพัฒนาแบบ มีส่วนร่วม ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงฯ ส่งเสริมและกระตุ้นให้สมาชิก ในชุมชนได้พัฒนาขีดความสามารถของตนเองในกระบวนการคิด การปฏิบัติจริง และสรุปผล เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมถึงการพัฒนาชุมชน ในระยะยาวที่จะนำไปสู่ความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด โดยสมาชิก ในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ทุกขั้นตอนและมีปฏิสัมพันธ์ในการเรียนรู้ มีการใช้ทักษะกระบวนการคิด กระบวนการกลุ่มในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง และนำความรู้ที่ได้ไปใช้จริง

4. การเชื่อมโยงกลุ่มและเครือข่ายในทุกระดับ จากความสัมพันธ์และ ความผูกพันของระบบเครือข่ายในชุมชนถือเป็นจุดเด่นที่สำคัญของสังคมไทย และวิถีชุมชนเกษตร ส่งผลทำให้การรวมกลุ่มของคนในชุมชนมีความเหนียวแน่น และเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น เช่น กลุ่มอาชีพต่าง ๆ กลุ่มจิตอาสา กลุ่มอาสาสมัคร สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เป็นต้น และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงฯ เป็นตัวกลางในการขับเคลื่อนการเชื่อมโยงกลุ่ม/เครือข่าย ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ไปจนถึงระดับประเทศและต่างประเทศ โดยใช้กิจกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ของเกษตรกรและสมาชิกในแต่ละหมู่บ้านเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยง และทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การทำเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง การทำน้ำดื่ม การทำน้ำยาซักผ้า น้ำยาล้างจาน สถาบันการเงิน ชุมชน และกองทุนสวัสดิการชุมชน เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ ช่วยให้เกษตรกร และสมาชิกในชุมชน มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เนื่องจากลดรายจ่าย ลดการพึ่งพาสินค้าและบริการที่ฟุ่มเฟือย ได้บริโภคอาหารปลอดภัย สารพิษ สุขภาพดีขึ้น ชุมชนเข้มแข็ง และพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

ตัวบท 2

5. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องและตอบโจทย์เกษตรกรและสมาชิกในชุมชน ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงฯ มีการพัฒนาจุดเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลาเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันที่สังคมเกษตรเข้าสู่ยุคเกษตร 4.0 หรือ เกษตรอัจฉริยะ (Smart Farming) และเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ตอบโจทย์ความต้องการของเกษตรกร และสมาชิกในชุมชนไม่ว่าจะเป็นจุดเรียนรู้ด้านพืช ประมง ปศุสัตว์การแปรรูป และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นต้น นอกจากนี้ แปลงเรียนรู้ของศูนย์เรียนรู้ฯ ยังทำหน้าที่เป็นแหล่งศึกษาวิจัย และฝึกปฏิบัติจริงของนิสิต นักศึกษา จากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ซึ่งนิสิต นักศึกษาสามารถนำความรู้จากห้องเรียนมาทดลอง ทดสอบจริงในแปลงเรียนรู้พร้อมทั้งแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเกษตรกรเจ้าของแปลงเรียนรู้และสมาชิกในชุมชน

6. การสนับสนุนของภาคีภาครัฐและสถาบันการศึกษาในด้านองค์ความรู้เทคโนโลยี และงบประมาณในการพัฒนากิจกรรมและฐานการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมการพัฒนาชุมชน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) มูลนิธิเสถียรโกเศศ - นาคะประทีป โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Program : UNDP) และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ได้แก่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยนิวกาตะ (ประเทศญี่ปุ่น) เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองทราย ตำบลหนอง
สาหร่าย ถือเป็นตัวกลางในการเชื่อมประสานภาคีเครือข่ายกลุ่ม องค์กร
และหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด
และภาคีหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนภายนอกชุมชน เช่น สำนักงานปลัด
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมพัฒนาชุมชน ธนาคารเพื่อการเกษตร
และสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) มูลนิธิเสถียรโกเศศ-นาคะประทีป โครงการพัฒนา
แห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Program : UNDP)
และความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ได้แก่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยนิวกิตะ (ประเทศญี่ปุ่น)
และเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของภาคีและเครือข่ายในงาน
ส่งเสริมการเกษตรให้ประสบผลสำเร็จ ชุมชนเข้มแข็ง และบริหารจัดการตนเองได้
โดยมีนายแรม เชียงกา เป็นผู้นำที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดัน
และสนับสนุนการสร้างและพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาคีและเครือข่ายทั้งภายใน
และภายนอกชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2564. แนวทางการดำเนินงาน
กรมส่งเสริมการเกษตร ประจำปีงบประมาณ 2565. กรุงเทพฯ :
บริษัท นิเวศน์มรดกการพิมพ์ จำกัด.
- กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน สำนักปลัดกระทรวงเกษตร
และสหกรณ์. **ปรัชญาเกษตรของแผ่นดิน พ.ศ. 2562**. สืบค้น 21 กุมภาพันธ์ 2563.
จาก <https://www.moac.go.th/philosopher-dwl-files-412791791939>.
- กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร. 2556. **ถอดรหัสงาน
ประจำสู่งานวิจัย**. สืบค้น 28 เมษายน 2564. จาก [http://new.research.doae.
go.th/?p=8818](http://new.research.doae.go.th/?p=8818).
- คณะผู้จัดทำคู่มือการบริหารงานวิชาการส่งเสริมการเกษตร. 2564. **คู่มือการบริหารงาน
วิชาการส่งเสริมการเกษตร**. กรุงเทพฯ : กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร
กรมส่งเสริมการเกษตร.
- คณะผู้จัดทำคู่มือดำเนินการโครงการพัฒนาบุคลากรในงานส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่. 2563.
คู่มือดำเนินการโครงการพัฒนาบุคลากรในงานส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่. กรุงเทพฯ :
กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร.
- คณะผู้จัดทำคู่มือปฏิบัติงานเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร การจัดการกระบวนการเรียนรู้. 2552.
คู่มือปฏิบัติงานเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร การจัดการกระบวนการเรียนรู้. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด.
- คณะผู้จัดทำคู่มือปฏิบัติงานเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร การพัฒนาองค์กรเกษตรกร
วิสาหกิจชุมชน และเครือข่าย. 2552. **คู่มือปฏิบัติงานเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร
การพัฒนาองค์กรเกษตรกร วิสาหกิจชุมชน และเครือข่าย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

คณะผู้จัดทำคู่มือปฏิบัติงานเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ถอดบทเรียนงานส่งเสริมการเกษตร.

2552. คู่มือปฏิบัติงานเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ถอดบทเรียนงานส่งเสริมการเกษตร.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุม สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

ชัชวีร์ นฤทุม. 2551. การพัฒนาการเกษตรแบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

นิรนาม. **ทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก โดยยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง** : 7. บ้านหนองทราย หมู่ที่ 6 ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. สืบค้น 27 เมษายน 2565. จาก <https://www.pandinthong.com/knowledgebase-files-422791791792>.

พัฒนา สุขประเสริฐ. 2551. เอกสารประกอบการบรรยายวิชา 01001531 การพัฒนาการเกษตร และสังคมเกษตร. กรุงเทพฯ : ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน. (อัครสำเนา).

รศ.ยานภิศ รัชตะวรรณ ธมลวรรณ แก้วกระจก วรรณรัตน์ จงเขตกิจ ปิยะพร พรหมแก้ว ตาลิมา สำแดงสาร และดลปภัฏ ทรงเลิศ. 2561. “กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการพัฒนาสุขภาพ”. วารสาร เทคโนโลยีภาคใต้. ปีที่ 11 (ฉบับที่ 1). หน้า 231 - 238. สืบค้น 28 เมษายน 2565. จาก https://so04.tci-thaijo.org/index.php/journal_sct/article/download/110988/95625/330630.

แรม เชียงกา. 2565. **ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองทราย ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี**. สัมภาษณ์. 3 มีนาคม 2565.

ศิริพันธ์ นันสูวานนท์ ปิยะพงษ์ จันทรีใหม่มูล ริเรืองรอง รัตนวิไลสกุล วิภาวี เอี่ยมวรเมธ และภาสนันท์ อัครวิรัช. 2561. “ภูมิสังคมทางวิถีชีวิต และคุณค่าของพื้นที่สาธารณะ ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชุ่มน้ำ กรณีศึกษาชุมชนหมู่ที่ 8 ตำบลพันท้ายนรสิงห์ จังหวัดสมุทรสาคร”. วารสารสิ่งแวดล้อม. ปีที่ 22 (ฉบับที่ 3). หน้า 41-48. สืบค้น 28 เมษายน 2565. จาก <http://www.ej.eric.chula.ac.th/content/6107/41>.

ศิวโรดม จิตนิยม. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. **สร้างเสริมครอบครัวและชุมชนให้มีคุณธรรม เพื่อสังคมอยู่เย็นเป็นสุข**. กาญจนบุรี. สถาบันการเงิน ธนาคารความดี ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. (อัครสำเนา).

สมบุญรณ์ สหายสุข. 2548. **เอกสารวิชาการ เรื่อง การพัฒนากลุ่มและเครือข่ายงานส่งเสริมการเกษตร**. จันทบุรี : สำนักงานเกษตรจังหวัดจันทบุรี. (อัครสำเนา).

สำนักงานเกษตรอำเภอพนมทวน. 2564. **แผนพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ อำเภอพนมทวน ปี 2561 - 2565 (ฉบับทบทวนปี 2564)**. กาญจนบุรี : สำนักงานเกษตรอำเภอพนมทวน. (อัดสำเนา).

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอพนมทวน. 2561. **หมู่บ้านสารสนเทศเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต (Information of Village for Life Quality Development) : บ้านทรายทอง หมู่ที่ 6 ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ปีงบประมาณ พ.ศ. 2561**. กาญจนบุรี : สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอพนมทวน. (อัดสำเนา).

อภิชาต พุกสวัสดิ์. 2564. **นวัตกรรมการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอกสารคำแนะนำที่ 4/2565

การพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาคีและเครือข่าย ในงานส่งเสริมการเกษตร

ที่ปรึกษา

นายเข้มแข็ง ยุติธรรมดำรง	อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร
นางอัญชลี สุวจิตตานนท์	รองอธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร
นายนวนิตย์ พลเคน	รองอธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร
นางอมรทิพย์ ภิรมย์บูรณ์	ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยี
นางปาลลิน พวงมี	ผู้อำนวยการกองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร

เรียบเรียง

นายถนัด เกิดงาม	ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาคีและเครือข่าย
นายศุกล โฆษิตโกภิน	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการพิเศษ
นางสาวปิยนันท์ บุญสร้าง	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
นายวิชัย บุญเย็น	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
นายวิศรุต สายบุญช่วย	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ
นางสาวหทัยชนก วันเพ็ญ	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ
นายสมพงษ์ นิยม	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร
นางสาวฉัตรแก้ว โลหะพันธุ์	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร
กลุ่มพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาคีและเครือข่าย	
กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร	

ภาพ

สำนักงานเกษตรอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

บรรณาธิการ

นางสาวพนิดา ธรรมสุรักษ์	ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาสื่อส่งเสริมการเกษตร
นางสาวสมิทธิณี ขาวศรี	นักวิชาการเผยแพร่ปฏิบัติการ
กลุ่มพัฒนาสื่อส่งเสริมการเกษตร	
สำนักพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยี กรมส่งเสริมการเกษตร	

ออกแบบ

นางสาวปิยะดา นานะ	ช่างพิมพ์
กลุ่มโรงพิมพ์	
สำนักพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยี กรมส่งเสริมการเกษตร	

กรมส่งเสริมการเกษตร
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์